

Tomislav Šeparović

Revizija skupnog nalaza rimskog novca iz Kruševa kod Obrovca

Tomislav Šeparović
HR, 21 000 Split
Muzej hrvatskih
arheoloških spomenika
S. Gunjače b.b.
muzej.hrvatskih.arheoloskih.
spomenika@st.t-com.hr

UDK: 904: 737 (4975 Obrovac) "652"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 29. 3. 2005.
Prihvaćeno: 2. 6. 2005.

U radu se na osnovi starijih izvještaja i arhivskih podataka donosi rekonstrukcija skupnog nalaza rimskih republikanskih i carskih denara iz Kruševa kod Obrovca. Nalaz koji je uz novac sadržavao i srebrni nakit potječe s nepoznata položaja u blizini Cvijine gradine, na kojoj se nalazilo veće rimsko naselje. Poput slične ostave iz Ličkog Ribnika kod Gospića, ovaj se skupni nalaz na osnovi najmlađeg novca može dovesti u vezu s pokretima vojnih jedinica za nemirnih vremena u razdoblju velikog ilirskog ustanka 6.-9. godine.

Ključne riječi: Kruševo, Cvijina gradina, Ansium, skupni nalaz, novac, numizmatika

Slika 1.

Cvijina gradina pogled sa zapada (foto: T. Šeparović)

Kruševo je naselje smješteno u prostoru sjeverozapadne Bukovice, oko 5 km jugozapadno od Obrovca. Na području naselja ističe se uzvisina zvana Cvijina gradina, koja je još u 19. stoljeću privukla pozornost kao mjesto na kojem se nalaze brojni arheološki ostaci. Gradina je visoka 356 m, ima odličan geostrateški položaj i jedna je od najdominantnijih točaka ovog dijela sjeverne Dalmacije. S nje seže pogled od istočnog Velebita i velikog dijela Bukovice preko Paškog kanala i prostora oko Novigradskoga mora, sve do širokog područja Ravnih kotara u zaleđu Zadra. Gradina je po rubovima velikim dijelom izbrazdana oštrim i strmim liticama, što joj daje izgled prirodne utvrde (sl. 1).

Cvijina gradina tipičan je primjer staroga željeznodobnog liburnskog naselja koje je nastavilo živjeti i nakon što su Rimljani u ovim krajevima definitivno učvrstili vlast.¹ Starija literatura ovdje pogrešno smješta Clambetae koje spominje Tabula Peutingeriana, no mnogo je vjerojatnije da se na tome mjestu nalazio antički Ansium, što se može zaključiti po graničnom kamenu pronađenom na Ivanovoj glavici južno od Kruševa s urezanim natpisom koji se daje rekonstruirati kao *inter An[si]enses et Co[r]iniens (es)*² (sl. 2). Arheološka istraživanja provedena u organizaciji Arheološkog instituta iz Beča početkom 20. stoljeća

potvrdila su da je ondje postojalo značajnije rimsko naselje.³ Tom prilikom otkriveni su ostaci arhitekture hrama, javnoga kupališta, te nekoliko privatnih zgrada. Od pokretnih spomenika spominje se nalaz veće mramorne skulpture, te novac Augusta i Klaudija II.⁴ S istočne strane gradine ubicirana je rimska nekropola s koje potječe veći broj ulomaka natpisa, te novac i manji grobni priloz.⁵ U novije vrijeme na gradini su obavljena istraživanja u organizaciji Arheološkog muzeja u Zadru, no njihova objava tek se očekuje.

S naseljem na Cvijinoj gradini svakako se može povezati skupni nalaz srebrnih predmeta otkriven u prosincu 1897. godine, o čemu izvještavaju Glavinčić i Kubitschek.⁶ Nalaz su

¹ Batović 1987, str. 343, 344.

² Miletić 2004, str. 18. Na korisnim podatcima vezanim za problematiku ubikacije naselja na Cvijinoj gradini zahvaljujem prof. dr. Slobodanu Čači.

³ Colnago, Keil 1908.

⁴ Colnago, Keil 1908, str. 34, 42, 43.

⁵ Colnago 1915, str. 186.

⁶ Glavinčić, Kubitschek 1898. Njihov izvještaj prenijeli su poslije Crawford i Mirnik, vidi: Crawford 1969, str. 139, br. 535; Mirnik 1981, str. 44, br. 66.

Slika 2.
Karta dijela sjeverne Dalmacije s položajem Cuvijine gradine naselja Kruševo
(preuzeto iz Colnago 1915, str. 183, sl. 94)

negdje u blizini gradine slučajno otkrili seljaci, a sadržavao je kojih 150 primjeraka rimskoga republikanskog i carskog novca, kao i veći broj primjeraka različita nakita. Do danas ništa od ovih predmeta nije sačuvano. Poznato je da je 98 komada novca dospjelo u ondašnji Muzej sv. Donata u Zadru, nešto je završilo u privatnim rukama, dok je 34 primjerka otkupio fra Lujo Marun.⁷ Među primjercima koje je Marun otkupio veći dio se odnosi na republikanski novac, a samo jedan primjerak je iz Augustova doba.⁸ Čini se da je otkriće ove ostave bilo izazvalo pravu pomamu među narodom i privatnim kolekcionarima, koji su na svoju ruku poduzimali iskopavanja i nastojali doći do nalaza. O tom svjedoče

brzopisne bilješke koje je kruševski župnik fra Ivan Gverić upućivao Marunu, iz kojih je razvidno da je stanje bilo alarmantno. Donosimo ulomak iz jednog njegovog pisma: *Novaca srebrni nisam mogao više dobiti - svak za njima pohlepan pa i kot. poglavar Benkovca, ali nije nikakove dobio. Naslutio sam da je Glavinić kupio nazad 3 nedilje do 10 komada - novce srebrne sve u onome krugu našaste.*

Nalaz smo pokušali rekonstruirati prema podatcima koje donose Glavinić i Kubitschek, te onima iz arhiva Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Na osnovi njih izrađen je katalog u čijem se prvom dijelu donose kronološki složeni podatci o novcu. Za svaki novac vodoravno su posebno upisani sljedeći podatci: nominala, vrijeme kovanja, kovnica, te određenje po relevantnoj literaturi. U drugom dijelu kataloga donosi se opis novca.

⁷ Najveći i najvrjedniji dio numizmatičke zbirke Muzeja sv. Donata, odnosno Arheološkog muzeja u Zadru, prenesen je 1943. godine u Italiju. O tome vidi u: Jurić 1987, 65, 66. Ovaj još uvijek neobjavljen i nedostupan materijal najvećim se dijelom čuva u Arheološkom muzeju u Veneciji. Novac koji je Marun otkupio za ondašnji Prvi muzej hrvatskih spomenika vjerojatno je stradao u vjehovima svjetskih ratova.

⁸ Jurić 1979, str. 129.

Kratice: RRC - Roman Republican Coinage (vidi: Crawford 1974.)

RIC - Roman Imperial Coinage (vidi: Sutherland 1984.)

Republika				
1	D	189.-180. pr.Kr.	Roma	RRC 153/1
2	-			
3	D	153. pr.Kr.	Roma	RRC 203/1a
4	D	140. pr.Kr.	Roma	RRC 228/2
5	D	138. pr.Kr.	Roma	RRC 232/1
6	D	134. pr.Kr.	Roma	RRC 245/1
7	-			
8	D	129. pr.Kr.	Roma	RRC 259/1
9	D	125. pr.Kr.	Roma	RRC 270/1
10	-			
11	D	123. pr.Kr.	Roma	RRC 275/1
12	-			
13	D	118. pr.Kr.	Narbo	RRC 282/1
14	D	118. pr.Kr.	Narbo	RRC 282/4
15	D	115.-114. pr.Kr.	Roma	RRC 289/1
16	D	111.-110. pr.Kr.	Roma	RRC 299/1b
17	-			
18	D	110.-109. pr.Kr.	Roma	RRC 300/1
19	D	108.-107. pr.Kr.	Roma	RRC 308/1b
20	D	102. pr.Kr.	Roma	RRC 322/1a
21	D	97. pr.Kr.	Roma	RRC 334/1
22	D	90. pr.Kr.	Roma	RRC 342/5b
23	D	90. pr.Kr.	Roma	RRC 341/2
24	Q	89 pr.Kr.	Roma	RRC 343/2a
25	-			
26	D	88 pr.Kr.	Roma	RRC 345/1
27	Q	88. pr.Kr.	Roma	RRC 345/2
28	Q	87. pr.Kr.	Roma	RRC 348/4
29	D	84. pr.Kr.	Roma	RRC 356/1a
30	D	83.-82. pr.Kr.	Roma	RRC 364/1d
31	D	82. pr.Kr.	Roma	RRC 362
32	D	80. pr.Kr.	Roma	RRC 380/1
33	D	79. pr.Kr.	Roma	RRC 383/1
34	D	70. pr.Kr.	Roma	RRC 403/1
35	D	68. pr.Kr.	Roma	RRC 407/1
36	D	68. pr.Kr.	Roma	RRC 407/2
37	D	66. pr.Kr.	Roma	RRC 410/9a
38	D	63. pr.Kr.	Roma	RRC 413/1
39	D	62. pr.Kr.	Roma	RRC 416/1a
40	D	59. pr.Kr.	Roma	RRC 421
41	D	58. pr.Kr.	Roma	RRC 422/1b
42	D	57. pr.Kr.	Roma	RRC 424/1
43	D	56. pr.Kr.	Roma	RRC 425/1
44	D	55. pr.Kr.	Roma	RRC 428/2
45	D	49. pr.Kr.	Roma	RRC 442/1a
46	-			
47	D	49.-48. pr.Kr.	Pkov	RRC 443/1
48	D	48. pr.Kr.	Roma	RRC 449/1a
49	D	48 pr.Kr.	Roma	RRC 449/3
50	-			

51	D	48. pr.Kr.	Roma	RRC 450/2
52	-			
53	D	48.-47. pr.Kr.	PKov	RRC 452/2
54	-			
55	D	47. pr.Kr.	Roma	RRC 454/1
56	D	47.-46. pr.Kr.	Africa	RRC 458/1
57	D	47.-46. pr.Kr.	Africa	RRC 459/1
58	D	46. pr.Kr.	Roma	RRC 463/1b
59	D	46.-45. pr.Kr.	Hispania	RRC 468/1
60	-			
62	D	42. pr.Kr.	Roma	RRC 494/23
63	D	42. pr.Kr.	Roma	RRC 494/39
64	D	42. pr.Kr.	Roma	RRC 494/40
65	D	42.-40. pr.Kr.	Sicilia	RRC 511/4a
66	-			
67	D	41. pr.Kr.	PKov	RRC 517/2
68	-			
69	Q	39. pr.Kr.	PKov	RRC 529/4b
70	D	37. pr.Kr.	PKov	RRC 536/4
71	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/14
72	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/15
73	-			
74	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/20
75	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/21
76	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/24
77	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/26
78	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/27
79	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/32
80	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/35
81	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/36
82	D	32.-31. pr.Kr.	PKov	RRC 544/37
Augustus				
83	D	19.-18. pr.Kr.	Hispania	RIC 37a
84	D	19.-18. pr.Kr.	Hispania	RIC 41
85	D	18 pr.Kr.	Hispania	RIC 110
86	D	18-16 pr.Kr.	Hispania	RIC 126
87	D	18.-16. pr.Kr.	Hispania	RIC 126? Coh. 18
88	D	15.-13. pr.Kr.	Lugdunum	RIC 167a
89	-			
90	D	2. pr.Kr.-4?	Lugdunum	RIC 207
91	D	32.-29. pr.Kr.	Italia	RIC 251
92	D	32.-29. pr.Kr.	Italia	RIC 252
93	D	29.-27. pr.Kr.	Italia	RIC 265a
94	-			
95	Q	29.-27. pr.Kr.	Italia	RIC 276
96	D	19. pr.Kr.	Roma	RIC 322
97	D	19.-18. pr.Kr.	Pergamum	RIC 525
98	D/Q	kraj 1.st.pr.Kr.	?	RIC ?
Neodrediv				
99	-			
131	D/Q	2.-1.st.pr.Kr.	?	RRC/RIC ?
132	-			
150	D/Q	2.-1.st.pr.Kr.	?	RRC/RIC ?

1. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, X; točkasti obrub. Rv: Dioskuri na konjima desno; ispod, CN CALP; u odsječku, ROMA; točkasti obrub.
2. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, X; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; u desnici drži bič, uzde u ljevici; ispod, C MAIANI; u odsječku, ROMA; točkasti obrub.
3. Kao prethodni.
4. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, X; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; u desnici drži bič, uzde u ljevici; iznad, FLAC; ispod, C VAL C F; u odsječku, ROMA; točkasti obrub.
5. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, X; točkasti obrub. Rv: Mars na kvadrigris desno; ljevicom drži štit, desnicom vuče zarobljenika; ispod, CN GELI; u odsječku, ROMA; točkasti obrub.
6. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, modij; ispred znak; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; u desnici drži bič, uzde u ljevici; ispod u dva reda, M MAR C/RO MA, slova rastavljena s dva žitna klasa; točkasti obrub.
7. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, X prekrizen; točkasti obrub. Rv: konjanik u galopu desno; u ljevici drži uzde, koplje u desnici; iza kaciga s kozjim rogovima; ispod Q PILIPVS; u odsječku, ROMA; točkasti obrub.
8. Kao prethodni.
9. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, LAECA; ispred X prekrizen; točkasti obrub. Rv: Libertas, krunjena od leteće Viktorije, na kvadrigris desno; u rukama drži uzde, štap i pileus; ispod, M PORC; u odsječku, ROMA; linijski obrub.
10. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, ROMA; ispred X; točkasti obrub. Rv: Viktorija na kvadrigris desno; u ljevici drži uzde, a u desnici vijenac; u odsječku M FAN C F; linijski obrub.
11. Kao prethodni.
12. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, ROMA i X prekrizeno; ispred, M AVRELI; točkasti obrub. Rv: Bradati goli ratnik na dvopregu desno; u ljevici drži uzde, štit i *carnyx*; desnicom baca koplje; ispod, SCAVRI; u odsječku, L LIC CN DOM; točkasti obrub.
13. Kao prethodni.
14. Av: Glava Rome s kacigom desno; uokolo, L POMPONI CN F; točkasti obrub. Rv: Bradati goli ratnik na dvopregu desno; u ljevici drži uzde, štit i *carnyx*; desnicom baca koplje; u odsječku, L LIC CN DOM; točkasti obrub (denarius serratus).
15. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, X; ispred, M CIPI M F; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; u ljevici drži uzde, a u desnici palminu granu; ispod, kormilo; u odsječku, ROMA; točkasti obrub.
16. Av: Glava Rome s kacigom desno; iza, četvrtasti predmet; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; uzde drži objema rukama; u odsječku, T MAL AP CL Q VR; točkasti obrub.
17. Av: Glava Rome s kacigom desno; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; uzde drži objema rukama; u odsječku, C PVLCHER; točkasti obrub.
18. Kao prethodni.
19. Av: Glava Pietas s dijademom desno; iza, PIETAS; točkasti obrub. Rv: Jedan od Katanejske braće trči desno noseći oca na ramenu; lijevo, M HERENNI; desno, kontramarka; točkasti obrub.
20. Av: Poprsje Kibeles desno; iza, kontramarka; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; ispod, ptica; u odsječku, C FABI C F; točkasti obrub.
21. Av: Glava Apolona s lovorovim vijencem desno; uokolo, L POMPON MOLO; točkasti obrub. Rv: Žrtvenik kraj kojega je Numa Pompilije i *victimarius* koji drži kozu; u odsječku, NVMA POMPIL; točkasti obrub.
22. Av: Glava Apolona s lovorovim vijencem desno; iza, PANSA; ispred, kontramarka; točkasti obrub. Rv: Minerva na četveropregu desno; u ljevici drži koplje i uzde, a u desnici trofej; u odsječku, C VIBIVS C F; točkasti obrub.
23. Av: Glava Libera s bršljanovim vijencem desno; točkasti obrub. Rv: Pegaz desno; ispod, uokvirena legenda Q TITI; linijski obrub.
24. Av: Glava Libera s bršljanovim vijencem desno; iza, M CATO; točkasti obrub. Rv: Viktorija sjedi desno; u ljevici drži palminu granu, a u desnici pateru; u odsječku, VICTRIX; točkasti obrub.
25. Av: Poprsje Marsa s kacigom glave okrenute nadesno; na lijevom ramenu nosi koplje, a na desnom mač; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; u ljevici drži uzde, a u desnici vijenac; u odsječku, CN LENTVL; točkasti obrub.
26. Kao prethodni.
27. Av: Glava Jupitera s lovorovim vijencem desno; točkasti obrub. Rv: Viktorija stoji desno kruneci trofej; u odsječku, CN LENT; točkasti obrub.
28. Av: Glava Neptuna s lovorovim vijencem i trozubom preko ramena desno; iza, DOSSEN; točkasti obrub. Rv: Viktorija stoji desno držeći vijenac i palminu granu u ljevici, te podižući desnicu; ispred, žrtvenik sa zmijom; iza L RVBRI; točkasti obrub.
29. Av: Glava Kibeles desno; iza, AED CVR; točkasti obrub. Rv: Kurulska stolica na kojoj je natpis P FOVRIVS; u odsječku, CRASSIPES; točkasti obrub.
30. Av: Glava Jupitera s lovorovim vijencem desno; iza, SC; točkasti obrub. Rv: Viktorija na četveropregu desno; u ljevici drži uzde i palminu granu, a u desnici vijenac; u odsječku, Q ANTO BALB PR; točkasti obrub (denarius serratus).
31. Av: Poprsje Merkura s plaštem i kaducejem preko ramena desno; iza, slovo; točkasti obrub. Rv: Uliks stoji desno pružajući ruku prema psu Argu; lijevo, C MAMIL; desno, LIMETAN; točkasti obrub (denarius serratus).
32. Av: Poprsje Rome s plaštem i kacigom desno; iza ROMA; iznad oznaka; točkasti obrub. Rv: Herkul davi nemejskog lava; kod nogu mu je toljaga; lijevo, luk i tobolac; desno, C POBLICI Q F; iznad, oznaka; točkasti obrub (denarius serratus).
33. Poprsje Dijane s plaštem desno; preko ramena ima prebačen luk i tobolac; ispred SC; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno; u ljevici drži uzde i palminu granu, a u desnici vijenac; ispod, oznaka; u odsječku, TI CLAVD TI F AP N; točkasti obrub (denarius serratus).
34. Av: Glave Honos i Virtus desno; lijevo, HO; desno, VIRT; ispod, KALENI; točkasti obrub. Rv: Italija i Roma se rukuju; između njih, rog obilja; Roma nosi dijadem, drži fasces i stavlja nogu na kuglu; lijevo, ITAL; desno, RO; u odsječku, CORDI; točkasti obrub (denarius serratus).

35. Av: Poprsje Dijane s plaštem desno; preko ramena ima prebačen luk i tobolac; iza, GETA; ispred, III VIR; točkasti obrub. Rv: Ranjenog vepra napadaju psi; u odsječku, C HOSIDI C F; točkasti obrub (denarius serratus).
36. Kao prethodni, s time što na ovome Dijana ima manju glavu i nije serratus.
37. Av: Glava Apolona s lovorovim vijencem desno; iza, sandala; točkasti obrub. Rv: Talija lijevo; u ljevici drži kuku, a u desnici komičnu masku; lijevi lakat naslanja na stup; desno, Q POMPONI; lijevo, MVSA; točkasti obrub.
38. Av: Glava Veste s velom i dijademom lijevo; desno, zdjela; lijevo, oznaka; točkasti obrub. Rv: Glasač ubacuje pločicu označenu sa V u cistu; desno, LONGIN III V; točkasti obrub.
39. Av: Glava Bonus Eventus desno; iza, LIBO; ispred, BON EVENT; točkasti obrub. Rv: Puteal Scribonianum ukrašen vijencima i lirama; pored, čekić; iznad, PVTEAL; ispod, SCRIBON; točkasti obrub.
40. Av: Glava Saturna desno; iza, harpa i kamen, SC; ispred, SVFENAS; točkasti obrub. Rv: Roma sjedi na hrpi oružja lijevo; u ljevici drži mač, a u desnici žezlo; iza Viktorija koja je kruni držeći palminu granu u ljevici; uokolo, PR L V P F; u odsječku, SEX NONI; točkasti obrub.
41. Av: Deva desno; ispred, klečeća figura koja drži uzde u ljevici i maslinovu granu u desnici; iznad, M SCAVR / AED CVR; na obje strane, EX SC; ispod REX ARETAS; točkasti obrub. Rv: Jupiter na četveropregu lijevo; u ljevici drži uzde, desnicom baca munju; ispod konja škorpion; iznad, P HVPSAE / AED CVR; ispod, C HVPSAE COS / PREIVE; desno, CAPTV; točkasti obrub.
42. Av: Poprsje Venere s lovorovim vijencem i dijademom desno; iza, C CONSIDI NONIANI; ispred, SC; točkasti obrub. Rv: Planina na kojoj je hram okružen zidinama s vratima; iznad vrata, ERVC; točkasti obrub.
43. Av: Glava Anka Marcija s dijademom desno; ispod, ANCVS; točkasti obrub. Rv: Akvedukt sa statuom konjanika; do konjskih nogu, cvijet; lijevo, PHILIPPVS; među lukovima, AQVAMARC; točkasti obrub.
44. Av: Glava Libertas desno; lijevo, LIBERT; desno, Q CASSIVS; točkasti obrub. Rv: Vestin hram unutar kojega je kurulska stolica, žara i pločica na kojoj piše A C; točkasti obrub.
45. Av: Glava Salus s lovorovim vijencem desno; iza SALVTIS; točkasti obrub; Rv: Valetudo stoji lijevo stavljajući ljevicu na stup, dok u desnici drži zmiju; desno, MN ACILIVS; lijevo, III VIR VALETV; točkasti obrub.
46. Av: *Culullus, aspergillum*, sjekira i *apex*; točkasti obrub. Rv: Slon gazi zmaja desno; u odsječku, CAESAR; točkasti obrub.
47. Kao prethodni.
48. Av: Maska bradatog Pana desno; ispod, PANSA; točkasti obrub. Rv: Jupiter s lovorovim vijencem na glavi sjedi lijevo; u ljevici drži žezlo, a u desnici pateru; desno, C VIBIVS C F C N; lijevo, IOVIS AXVR; točkasti obrub.
49. Av: Glava Libera s bršljanovim vijencem desno; iza, PANSA; točkasti obrub. Rv: Cerera na dvopregu koji vuku zmije desno; u ljevici drži baklju, a u desnici uzde; desno, C VIBIVS C F C N.
50. Av: Glava Pietas desno; iza, PIETAS; točkasti obrub. Rv: Dvije ruke se rukuju; između, kaducej; ispod, ALBINVS BRUTI F; točkasti obrub.
51. Kao prethodni.
52. Av: Ženska glava s hrastovim vijencem i dijademom desno; iza, znakovi; točkasti obrub. Rv: Trofej na kojem je galski štit i *carnyx*; desno, sjekira; ispod, CAE SAR; točkasti obrub.
53. Kao prethodni.
54. Av: Glava Fides s lovorovim vijencem desno; ispred, FIDES; iza, NERVA; točkasti obrub. Rv: Jahač u galopu desno vuče golog, naoružanog ratnika; ispod, A LICINIVS; lijevo, III; desno, VIR; točkasti obrub.
55. Kao prethodni.
56. Av: Glava Venere s dijademom desno; točkasti obrub. Rv: Eneja lijevo; desno, CAESAR; točkasti obrub.
57. Av: Glava Jupitera s lovorovim vijencem desno; ispred, Q METEL; ispod, PIVS; točkasti obrub. Rv: Slon desno; iznad, SCIPIO; ispod, IMP; točkasti obrub.
58. Av: Glave Dioskura s pileima ukrašenim vrpcom desno; uokolo, RVFVS III VIR; točkasti obrub. Rv: Venera stoji lijevo držeći žezlo u ljevici i vagu u desnici; na ramenu joj je mali Kupidon; iza, MN CORDIVS; točkasti obrub.
59. Av: Glava Venere s dijademom desno; iza, Kupidon; točkasti obrub. Rv: Trofej na kojem je ovalni štit i *carnyx*; lijevo sjedi zarobljenica glave naslonjene na desnu ruku; desno sjedi bradati zarobljenik ruku svezanih na leđima; u odsječku, CAESAR; točkasti obrub.
60. Av: Glava Apolona s lovorovim vijencem desno; iza, lira; točkasti obrub. Rv: Dijana stoji *en face* s lukom i tobolcem preko ramena; rukama drži plamteću baklju; desno, P CLODIVS; lijevo, M F; točkasti obrub.
61. Kao prethodni.
62. Kao prethodni.
63. Av: Glava Cezara s lovorovim vijencem desno; točkasti obrub. Rv: Rog obilja na kugli; lijevo, kormilo; desno, kaducej i *apex*; uokolo, L MVSSIDIVS LONGVS; točkasti obrub.
64. Av: Poprsje Viktorije desno; točkasti obrub. Rv: Viktorija na dvopregu desno drži uzde objema rukama; iznad, L MVSSIDIVS; ispod, LONGVS; točkasti obrub.
65. Av: Mesanski svjetionik na kojem je statua Neptuna s kormilom u ljevici, trozubom u desnici, te lijevom nogom položenom na pramac broda; ispred, brod; uokolo, MAG PIVS IMP ITER; točkasti obrub. Rv: Scila drži kormilo objema rukama; uokolo, PRAEF CLAS ET ORAE MARIT EX S C; točkasti obrub.
66. Av: Glava Marka Antonija desno; uokolo, M ANT IMP AVG III VIR R P C M BARBAT Q P; točkasti obrub. Rv: Glava Oktavijana desno; uokolo, CAESAR IMP PONT III VIR R P C; točkasti obrub.
67. Kao prethodni.
68. Av: Glava Konkordije s dijademom i velom desno; uokolo, III VIR R P C; točkasti obrub. Rv: Dvije ruke se rukuju; između, kaducej; uokolo, M ANTON C CAESAR; točkasti obrub.
69. Kao prethodni.

70. Av: Glava M Antonija desno; uokolo, ANT AVGVR III VIR R P C; točkasti obrub. Rv: Trofej ispod kojega su dva okrugla štita i dva koplja; lijevo, IMP; desno, TER; točkasti obrub.
71. Av: Brod desno; na pramcu žezlo ukrašeno trakom; iznad, ANT AVG; ispod, III VIR R P C; točkasti obrub. Rv: *Aquila* između dva bojna znaka; u donjem dijelu, LEG II; točkasti obrub.
72. Kao prethodni, ali na reversu LEG III.
73. Kao prethodni, ali na reversu LEG VII.
74. Kao prethodni.
75. Kao prethodni, ali na reversu LEG VIII.
76. Kao prethodni, ali na reversu LEG X.
77. Kao prethodni, ali na reversu LEG XII.
78. Kao prethodni, ali na reversu LEG XIII.
79. Kao prethodni, ali na reversu LEG XVII.
80. Kao prethodni, ali na reversu LEG XIX.
81. Kao prethodni, ali na reversu LEG XX.
82. Kao prethodni, ali na reversu LEG XXI.
83. Av: CAESAR AVGVSTVS; glava s hrastovim vijencem desno; točkasti obrub. Rv: DIVVS IVLIVS; kometa s osam zraka.
84. Av: CAESAR AVGVSTVS; gola glava desno; Rv: SIGNIS RECEPTIS; Mars stoji lijevo glave okrenute desno; na lijevom ramenu nosi bojni znak; u desnici drži *aquila*.
85. Av: CAESARI AVGVSTVO; glava s lovorovim vijencem desno. Rv: S P Q R; četveropreg desno.
86. Av: Nema legende; gola glava desno. Rv: AVGVSTVS; jarac desno drži kormilo s kuglom; iznad rog obilja.
87. Kao prethodni s neznatnim razlikama.
88. Av: AVGVSTVS DIVI F; gola glava desno. Rv: IMP X; bik desno.
89. Av: CAESAR AVGVSTVS DIVI F PATER PATRIAE; glava s lovorovim vijencem desno. Rv: C L CAESARES AVGVSTI F COS DESIG PRINC IVVENT; Gaj i Lucije Cezar stoje en face; obučeni su u toge, ruku naslonjenih na štiti; iza, štiti i koplje; iznad, *simpulum* i *lituus*.
90. Kao prethodni.
91. Av: Nema legende; poprsje Venere desno. Rv: CAESAR DIVI F; Oktavijan u vojnoj odori s plaštem lijevo; u ruci drži koplje.
92. Av: Nema legende; Oktavijanova gola glava desno. Rv: CAESAR DIVI F; Pax stoji lijevo držeći rog obilja u ljevici i maslinovu granu u desnici.
93. Av: Nema legende; Oktavijanova gola glava desno. Rv: IMP CAESAR; trofej postavljen na pramac broda; na bazi trofeja su u križ postavljeni kormilo i sidro.
94. Av: CAESAR IMP VII; Oktavijanova gola glava desno. Rv: ASIA RECEPTA; Viktorija stoji na cisti mistiki između dvije zmije držeći palminu granu u ljevici, a u desnici vijenac.
95. Kao prethodni.
96. Av: Q RVSTIVS FORTVNAE ANTIAT; poprsja Fortuna *Victrix* i *Felix* desno. Rv: CAESARI AVGVSTO EX S C; žrtvenik na kojem je FOR RE.
97. Av: Nema legende; Augustova gola glava desno. Rv: SIGNIS/ PARTHICIS/RECEPTIS, u tri reda.
98. Nije moguće utvrditi.
99. - 150. Nije moguće utvrditi.

Slika 3.

Avers i revers najmlađeg novca iz skupnog nalaza u Ličkom Ribniku (preuzeto iz Klemenc 1935, T. I. 24)

Kao što je vidljivo iz kataloga, poznati su podatci za ukupno 98 primjeraka novca od kojih je 97 bilo moguće precizno odrediti. 82 primjerka, među kojima je najstariji kovan između 189. i 180. godine prije Krista, pripadaju razdoblju Republike, od čega je veći broj kovan u rimskoj kovnici. Tri primjerka emitirana su iz Narbone prigodom osnivanja kolonije u tom gradu, po jedan primjerak emitiran je sa Sicilije, odnosno iz Hispanije, dok su dva primjerka kovana u Africi.⁹ Među republikanskim novcem je 16 denara kovanih u vojnim pokretnim kovnicama u razdoblju građanskih ratova i političke krize četrdesetih i tridesetih godina prvog stoljeća prije Krista. Upravo je ovakav legijski denar kovan 32.-31. godine u vojnoj pokretnoj kovnici pod kontrolom Marka Antonija, i s 12 je primjeraka brojčano najzastupljeniji u nalazu. Najmlađi novac iz nalaza, ukupno 16 primjeraka, kovan je pod kontrolom Augusta nakon što je ovaj postao apsolutni gospodar rimske države. To je doba kada se, među ostalim i za potrebe plaćanja vojske, kuje zlatni i srebrni novac u različitim dijelovima Carstva, pa tako, primjerice, u nalazu susrećemo primjerke iz Hispanije i Italije te iz Pergama. Iz kovnice grada Lugduna koju je August otvorio 15. godine prije Krista u svojim nastojanjima za što većom kontrolom i stabilnošću kovanja novca od plemenitih metala, potječu 3 primjerka. Među njima za nas su osobito značajna dva, koja su najmlađi novac u nalazu, pa su stoga *terminus post quem* za njegovu dataciju. Značajno je napomenuti da primjerke istog tipa susrećemo kao najmlađe i u skupnom nalazu iz Ličkog Ribnika kod Gospića što ga je objavio Klemenc¹⁰ (sl. 3). Ovaj skupni nalaz najbliži je nalazu iz Kruševa uz sretnu okolnost da je najvećim dijelom sačuvan uključujući i nakit koji je sadržavao.¹¹ Iz sjeverne Dalmacije potječe još jedan skupni nalaz republikanskih i Augustovih denara, pronađen u Ninu.¹² Najmlađi novac ovoga

⁹ O posebno zanimljivom novcu kovanom u Narboni vidi u: Crawford 1974, str. 71-75, 298, 299.

¹⁰ Klemenc 1935, str. 103, T. I. 24.

¹¹ Mirnik 1981, str. 44, 45. Čuva se u Arheološkome muzeju u Zagrebu.

nalaza također je emitiran iz kovnice u Lugdunu, ali je riječ o tipu kovanom u razdoblju 15.-13. godine prije Krista.¹³ Najranija godina kovanja najmlađeg novca iz nalaza u Kruševu i Ličkom Ribniku je 2. prije Krista, a mogućnost njegova emitiranja ide po Sutherlandu bar do 4. godine poslije Krista.¹⁴ Stoga se ovi skupni nalazi mogu s velikom vjerojatnošću dovesti u vezu s pokretima vojnih jedinica u burnim zbivanjima vezanim za rat poznat kao Batonski, *Bellum Batonianum*, vođen s ciljem gušenja velikog ilirskog ustanka 6.-9. godine, koji je dobro uzdrmao temelje Rima. Skupni nalaz iz Kruševa svakako je vrijedno svjedočanstvo o razdoblju konačnog učvršćenja rimske vlasti na istočnoj jadranskoj obali, pa je prava šteta što nije sačuvan. No, nadamo se da smo, predstavljajući ga na ovaj način, barem donekle pridonijeli boljem poznavanju antičke povijesti ovog dijela Dalmacije.

Literatura

Batović 1987
Š. Batović, *Liburnska grupa*, u: Praistorija Jugoslavije, Sarajevo 1987, 339-390

Colnago, Keil 1905
A. Colnago, J. Keil, *Archäologische Untersuchungen in Norddalmatien*, Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes 8, Beč 1905, Beiblatt, 32-60

Colnago 1915
A. Colnago, *Untersuchungen in Norddalmatien*, Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes 18, Beč 1915, Beiblatt, 175-187

Crawford 1969
M. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards*, The Royal Numismatic Society, Special Publications 4, London 1969

Crawford 1974
M. Crawford, *Roman Republican Coinage I i II*, London 1974

Glavinić, Kubitschek 1898
M. Glavinić, W. Kubitschek, *Ein Denarfund in Dalmatien*, Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Institutes 1, Beč 1898, Beiblatt, 83-84

Ilakovac, Mirnik 1984
B. Ilakovac, I. Mirnik, *The 1968 Aenona Hoard*, Numismatic chronicle 44, 1984, 25-30

Jurić 1987
R. Jurić, *Srednjovjekovni novac na zadarskom području*, u: Dvadeset stoljeća upotrebe novca na zadarskom području (katalog izložbe), Zadar 1987, 65-90

Jurišić 1979
K. Jurišić, *Fra Lujko Marun, osnivač starohrvatske arheologije*, Split, 1979

Klemenc 1935
J. Klemenc, *Ostava u Ličkom Ribniku*, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva 16, Zagreb 1935, 83-125

Miletić 2004
Ž. Miletić, *O rimskim cestama na aserijatskom području*, Asseria 2, Zadar 2004, 7-21

Mirnik 1981
I. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, BAR International Series 95, Oxford 1981

Sutherland 1984
C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage* (2. ed.), London 1984

¹² Ilakovac, Mirnik 1984.

¹³ Ilakovac, Mirnik 1984, str. 28, T. 8. 93, 94.

¹⁴ Sutherland 1984, str. 28, 55.

Summary

Revision of a hoard of Roman coins from Kruševo near Obrovac

Key words: Kruševo, Cvijina gradina, Ansium, hoard, coins, numismatics

Kruševo is a settlement situated in the area of north-western Bukovica, about 5 km to the southwest of Obrovac. In the area of the settlement there is a hill called Cvijina Gradina (Gradina: Hill settlement) interesting since the 19th century as a place with numerous archaeological remains. It is a typical early-Iron-Age Liburnian settlement that continued to exist after the Romans had definitely established their rule in the area. It is here that early professional literature places Clambetae, mentioned in Tabula Peutingeriana. However, Roman Ansium was more likely situated here, which could be concluded according to the boundary stone excavated at Ivanova Glavica to the south of Kruševo, bearing the inscription, which can be reconstructed as *inter An[sienses et Co]riniens (es)*.

The hoard of silver objects excavated in December 1897 can certainly be connected with the settlement at Cvijina Gradina. The find was discovered unintentionally by the villagers near Gradina, the hill settlement. It contained round 150 samples of Roman Republican and Imperial coins, and a number of various jewellery pieces. Ninety-eight (98) coins were then placed in the then Museum of St Donat in Zadar, some ended up in private hands, and thirty-four (34) were bought by Friar Lujo Marun for the First Museum of Croatian Monuments, now the Museum of Croatian Archaeological Monuments. The coins from Zadar were taken to Italy in 1943 together with many numismatic pieces, and the ones bought by Marun were destroyed in world wars.

We tried to reconstruct the find according to the data already published, and those from the archives of the Museum of Croatian Archaeological Monuments. Republican coins prevail among the finds, a total of eighty-two (82) pieces. Sixteen (16) samples of coins were forged under the control of Augustus when he became the absolute ruler of the Roman state. The most recent coin among them represented by *terminus post quem* for dating of finds was forged in the mint of the city of *Lugdunum* between the years 2 BC and probably AD 4. According to this the Kruševo find can be compared with the hoard from Lički Ribnik near Gospić and connected to the tumultuous times of the war known as *Bellum Batonianum*. The aim of the war was to suppress the big Illyrian rebellion between AD 6 and 9, which largely threatened Rome. Doing the revision and reconstruction of the hoard we intended to contribute to better understanding of Roman history in this part of Dalmatia.

Translated by: Danica Šantić